

Психологічні особливості інформаційно-аналітичної діяльності фахівця з економічної безпеки

В.В. Кондрюкова

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

У статті розглянуто психологічні особливості інформаційно-аналітичної діяльності фахівця з економічної безпеки та визначено вимоги, які вона ставить перед професіоналом.

В статье рассмотрены психологические особенности информационно-аналитической деятельности специалиста по экономической безопасности и определены требования, которые она предъявляет к профессионалу.

The article determines the psychological features of informative analytical activity and requirement to the professional of economic security.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність, фахівець-аналітик, фінансово-економічна безпека.

Постановка проблеми

Уже давно минули роки, коли економічна безпека бізнесу асоціювалася більшістю приватних підприємців із особистою фізичною безпекою та охороною власних підприємств. І хоча попит на професійних охоронників досі високий, виокремлюється необхідність залучення до забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств фахівців у галузі аналітичної роботи, які в сучасних умовах ринку можуть отримати інформацію, що допоможе власникові не тільки захистити бізнес і вижити в конкурентній боротьбі, а й отримати великі прибутки. Якщо головним критерієм, що переважав у ході підбору охоронника, була фізична сила та витривалість, то, підбираючи аналітика, необхідно враховувати зовсім інші професійні якості. Саме тому актуальною є проблема якісної підготовки фахівців-аналітиків з питань фінансово-економічної безпеки, вирішення якої неможливе без усебічного дослідження особливостей інформаційно-аналітичної діяльності, у тому числі й психологічних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств протягом останнього десятиріччя досліджували О. Захаров, В. Крутов, Т. Кузенко, Г. Ко-

заченко, В. Ліпкан, О. Ляшенко, В. Пономарьов, С. Покропивний, В. Сідак, О. Соєнін. Різні аспекти проблеми інформаційно-аналітичної діяльності у сфері бізнесу розглядали В. Артемов, М. Зубок, І. Кузнецов, В. Ярочкін.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Тематиці підготовки фахівців-аналітиків присвячені роботи Т. Дегтярьової, С. Максименка, П. Пригунова, В. Шевченка, Ю. Шиделка та інших. Деякі аспекти аналітичної роботи в приватних структурах безпеки розглядають російські фахівці Є. Гаврюшин та І. Ліндер. У своїх роботах ці дослідники визначають психологічні якості, які бажано мати аналітиків. Але психологічні особливості інформаційно-аналітичної діяльності фахівця з економічної безпеки в їхніх публікаціях окремо не розглядаються.

Формулювання цілей статті

Основною метою статті є визначення психологічних особливостей інформаційно-аналітичної діяльності фахівця з економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Інформаційно-аналітична діяльність із забезпечення безпеки підприємства – це

цілеспрямований збір інформації (відкритої чи конфіденційної) та її опрацювання (аналіз, класифікація, інтерпретація тощо), з метою отримання нового знання, яке забезпечить прийняття управлінських рішень щодо подальшого безпечного розвитку підприємства. Основна мета цієї діяльності полягає в забезпеченні власникові підприємства можливості зберегти бізнес у жорстких умовах ринкової економіки та протистояти зовнішнім загрозам, що можуть бути створені конкурентами, кримінальними чи державними структурами. Іноді інформаційно-аналітичну діяльність визначають як аналітичну (О. Доронін), конкурентну (Є. Юшук), корпоративну (В. Ярочкін) або комерційну (М. Зубок) розвідку.

Російські фахівці Є. Степанов та І. Корнеєв визначили основні особливості інформаційно-аналітичної діяльності:

- комплексне дослідження різної цільової спрямованості, призначене для виявлення, структуризації та вивчення небезпечних об'єктивних і суб'єктивних, потенційних і реальних ситуацій, що можуть створити ризик для економічної безпеки підприємства, його діяльності, персоналу, призвести до матеріальних, фінансових або інших збитків;

- діяльність ведеться службою безпеки або інформаційно-аналітичною службою підприємства, має превентивний, інформаційний характер і використовує як інструмент обліковий апарат, призначений для фіксації необхідних для аналізу відомостей [1].

Вітчизняні дослідники О. Соснін і П. Пригунов визначають фахівця з інформаційно-аналітичної діяльності як ключову фі-

гуру в процесі добування, переробки та аналізу, розроблення висновків і рекомендацій, прогнозування руху та розвитку інформації – перетворення її на матеріальний ресурс, прибуток або прогнозований збиток [2].

На перший погляд, збір інформації – це досить легка робота, ураховуючи наявність різноманітних засобів масової інформації та всесвітньої мережі Інтернет. Але збору інформації повинен передувати етап визначення основних об'єктів інформаційної уваги (рис. 1), що пов'язані з головною метою інформаційно-аналітичного дослідження (наприклад, визначення благонадійності партнерів по бізнесу або сфер впливу певних політичних фігур, від яких залежить розвиток підприємства тощо).

Кінцевим етапом роботи фахівця-аналітика буде етап складання документа (довідки, огляду, зведення, прогнозу, повідомлення), що дасть змогу керівникові планувати та здійснювати управлінські рішення.

Існують різноманітні об'єкти інформаційно-аналітичного дослідження, основними з них є діяльність (партнерів, конкурентів, клієнтів тощо), оточуюче середовище та персонал. Наприклад, збір інформації щодо діяльності певного підприємства передбачає вивчення як загального стану справ (ресурсів, можливостей, особливостей здійснення господарської діяльності тощо), так і роботи певних його відділів. Кожний об'єкт вивчається окремо за певною схемою. Так, вивчення етапів розвитку підприємства передбачає, перш за все, збір відомостей про період його виникнення. Свідчити про неблагонадійність під-

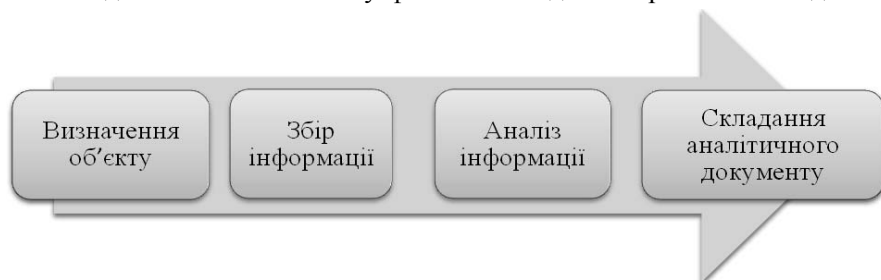

Рис. 1. Основні етапи інформаційно-аналітичної роботи

приємства можуть зібрані дані про часті зміни його назв, організаційно-правових форм, юридичних або фактичних адрес, зміни банків або рахунків, реєстрація за однією адресою декількох підприємств тощо.

Збір інформації щодо оточуючого середовища передбачає вивчення політичної та економічної ситуації в державі, регіоні; змін у законодавстві, що впливають на діяльність певного підприємства; змін кримінальної ситуації (у регіоні, районі тощо), змін у сфері ринку (попит і пропозиція); появу нових технологій тощо.

Збір інформації про персонал передбачає, перш за все, вивчення кадрового потенціалу підприємства. Наприклад, свідчити про його неблагонадійність можуть зібрані відомості про велику кількість засновників підприємства, між якими немає повної згоди щодо напрямку діяльності, що, у свою чергу, створює конфліктні ситуації у трудовому колективі. Насторожити фахівця з безпеки повинні дані про невідповідність статусу засновника його зовнішньому вигляду та матеріальним статкам, відсутність у нього постійної прописки або її зміна декілька разів протягом 3-6 років, похилий вік засновників (керівників) компанії, постійна відсутність на робочому місці у зв'язку з хворобою тощо. Окрім цього, збираються дані про працівників, які за певних умов здатні на дії, що можуть завдати збитків підприємству. Фахівець із безпеки, аналізуючи поведінку співробітників, може включити їх до групи ризику. Наприклад, інтерес працівників до питань, не пов'язаних із їхніми обов'язками, часте ксерокопювання в особистих цілях, невинуватення, потаємні дзвінки особам, не пов'язаним із підприємством – усе це може свідчити про здійснення промислового шпionaжу; а невинуватена відмова працівника від відпустки, вихідних, понаднормова робота, уникання контактів із колегами, невербальні прояви відчуття страху та розгубленості під час спілкування з ним може свідчити про здійснення розкрадань або шахрайства.

Фахівець-аналітик збирає інформацію за допомогою сприйняття (зорового та слухового), аналізує – за допомогою розуму. Саме тому діяльність вимагає від нього:

- професійних знань: зокрема, основних видів інформації (економічна, комерційна, юридична, фінансова тощо); характеру, приналежності та ступеня доступності її джерел; основних способів і методів отримання інформації та особливостей кожного з них; ознак неправдивості свідчень; методик проведення аналізу; основних методів пізнання (теоретичних та емпіричних), методів аналізу діяльності (метод 5 сил М. Портера, метод SWOT, метод диверсійного аналізу) тощо. Обов'язковими для фахівця-аналітика є знання стосовно специфіки професійної діяльності тієї комерційної структури, щодо якої він здійснює аналіз (певна фірма, державна установа, банк тощо);

- професійних умінь: використовувати в роботі різноманітні методи отримання інформації, її перевірки та аналізу; користуватися мережею Інтернет (вибирати пошукові системи, формувати запити, швидко реагувати на зміни в технологіях і системах інформаційного забезпечення тощо); встановлювати контакти з особами, які є джерелом оперативної інформації; визначати за вербальними та невербальними ознаками достовірність інформації; доводити свою точку зору; працювати в команді; ставити цілі; грамотно складати документи тощо.

Обробка інформації фахівцем-аналітиком здійснюється за допомогою його інтелектуальних здібностей. Тому дуже важливим є наявність у нього абстрактно-логічного мислення, розвинутої уяви, творчих здібностей та інтуїції. Розвиток саме цих здібностей повинен виокремити з кола фахівців з економічної безпеки фахівця-аналітика. Характерними ознаками його мислення повинні бути:

- гнучкість (здатність переключатися з однієї думки на іншу, у тому числі – протилежну власній);
- глибина (здатність проникати в суть

подій і фактів, розуміти їх причини та закономірності, взаємозв'язки та перспективи розвитку);

- критичність (об'єктивна оцінка фактів, прагнення відшукати помилки та спотворення, розкрити причини їх виникнення);
- широта (здатність бачити взаємозв'язки явищ, об'ємне бачення проблем);
- динамічність (швидкість вирішення завдань);
- оригінальність (здатність знаходити неординарні рішення, продукувати нові ідеї, відмінні від загальноприйнятих);
- допитливість (прагнення віднайти глибинну суть подій);
- цілеспрямованість (здатність тривалий час утримувати завдання у свідомості та послідовно, плановірно працювати над його вирішенням).

Психологи виділяють шість типів інтелектуально обдарованих людей, які здатні до аналітичної роботи [3]:

- «кмітливі» – особи, які демонструють високі результати при тестуванні загального інтелекту;
- «блискучі учні» – особи з високими показниками академічної успішності;
- «творці» – особи з високим рівнем розвитку творчих здібностей;
- «компетентні» – особи, які успішно справляються з певним видом професійної діяльності та мають великий досвід роботи;
- «талановиті» – особи з екстраординарними здібностями;
- «мудрі» – особи з екстраординарними здібностями щодо оцінки та передбачення життєвих подій.

Окрім цього, необхідно зазначити, що фахівцю з економічної безпеки, який виконує інформаційно-аналітичну роботу, обов'язково повинна бути притаманна професійна спостережливість – комплексна якість особистості, що виражається в умінні зауважувати малопомітні характерні особливості певних об'єктів, що становлять професійний інтерес, або їх зміни, що мають чи можуть мати значення для вирішення професійного завдання. У структу-

ру цієї якості входять психофізіологічні та психологічні компоненти:

До психофізіологічних компонентів професійної спостережливості відноситься робота органів відчуття людини: зір, слух тощо. За допомогою відповідних аналізаторів суб'єкт отримує інформацію про оточуючий світ. Людина, яка має вади певних аналізаторів, не зможе якісно здійснювати професійне спостереження, що значно обмежує її здатність ефективно виконувати інформаційно-аналітичну діяльність.

До психологічних компонентів відносяться особистісні особливості аналітика, зокрема: рівень розвитку уваги (об'єм, розподіл, переключення); рівень розвитку пам'яті; інтелектуальні здібності; професійні інтереси; емоційно-вольові якості; характерологічні якості тощо.

Особистісними якостями фахівця-аналітика, що значно поліпшують його практичну діяльність є: розвинута професійна мотивація, впевненість у собі, ретельність, педантичність, акуратність, вимогливість, принциповість, стриманість, урівноваженість. Така людина повинна поєднувати в собі вміння доводити власну точку зору з розумною об'єктивною самокритичністю. Це певний талант – не відмовитися від власної думки на догоду більш впливовій людині, а почути та проаналізувати думки інших з метою з'ясування істини.

Окремо слід відмітити вміння фахівця-аналітика складати документи, оскільки саме за кінцевим документом (доповідь, довідка, огляд, зведення, прогноз, повідомлення) можна оцінити ефективність роботи професіонала, який повинен добре володіти українською та, бажано, іншими мовами; мати достатній словниковий запас, уміти стилістично правильно та граматично викладати думки тощо.

Фахівець з інформаційно-аналітичної діяльності не повинен зупинятися у самовдосконаленні, тому що аналітик – не вузька спеціалізація, це фахівець, який працює з інформацією, а інформація – це світ, який постійно рухається та змінюється. Таким же рухливим і допитливим повинен бути професіонал-аналітик.

Висновки

Психологічні особливості інформаційно-аналітичної діяльності фахівця з економічної безпеки дають змогу скласти його психологічний портрет і виокремити професійно значущі якості, необхідні

для ефективного здійснення професійної діяльності. А відома істина – «Професіоналами не народжуються – ними стають» – вимагає ретельної підготовки для служб безпеки підприємств висококваліфікованих фахівців-аналітиків.

Список використаних джерел

1. Корнеев И.К. Защита информации в офисе : учебник / И.К. Корнеев, Е.А. Степанов. – М. : Проспект, 2008.
2. Соснин А.С. Менеджмент безопасности предпринимательства. Учебное пособие / А.С. Соснин, П.Я. Прыгунов. – К. : Издательство Европейского университета, 2002.
3. Гаврюшин Е.И. О некоторых аспектах аналитической работы в частных структурах безопасности [Электронный ресурс] / Е.И. Гаврюшин, И.Б. Линдер. – Режим доступа : <http://bezpeka.desant.com.ua/stat2.html>
4. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності : Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / М.І. Зубок. – К. : КНЕУ, 2003.
5. Панкратьев В.В. Аналитическая работа в бизнес-разведке / В.В. Панкратьев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gc-mva.ru/publication>
6. Ющук Е.Л. Конкурентная разведка: маркетинг рисков и возможностей / Е.Л. Ющук. – М. : Вершина, 2006.
7. Яковец Е.Н. Проблемы аналитической работы в оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел : монография / Е.Н. Яковец. – М. : Изд. дом Шумиловой И.И., 2005.